

role. Analyzed suffix types have parallels both with other Ukrainian dialects and other Slavic, primarily Eastern and Southern languages.

Key words: Eastern Polissia dialect, lexico-semantic group, suffix formants, derivative types, cross-language contacts.

Стаття надійшла до редакції 19.06.2017 р.

Прийнято до друку 20.06.2017 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Леснова В. В.

Г. В. Сікора (Київ)

УДК 811.161.2: 81'373.422

**ВИСОКЕ ФУНКЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ
ОКРЕМИХ ПРИГОЛОСНИХ ФОНЕМ
У СУЧАСНОМУ ЛЬВІВСЬКОМУ КОЙНЕ**

Львівське койне як один із локальних проявів української мови своєю фонетичною системою виразно відмінне від української літературної мови. Сформоване в складних умовах перебування Львова у складі різних державних утворень: Галицько-Волинського князівства (від часу заснування Львова до 1349 р.), Речі Посполитої (1349 – 1772), Австро-Угорської імперії (1772 – 1918), Польщі (1918 – 1939), Радянського Союзу (1939 – 1941, 1944 – 1991), у період німецької окупації місто входило до складу Генерал-губернаторства із центром у Кракові (1941 – 1944), і, нарешті, незалежної України (з 1991), – українське мовлення Львова, що формувалося на наддністрянській діалектній базі, упродовж свого розвитку зазнало впливів польської, німецької, російської, єврейської та інших мов. На тлі мовної поліфонії дорадянського Львова поряд із українською виразно домінувала польська мова, яка мала статус державної.

Іншомовні впливи позначилися на лінгвальній природі міста, зокрема на фонетичному рівні. До діалектних рис, що творять специфіку сучасної системи консонантизму мовлення львів'ян, належить вища навантаженість репрезентантів приголосних фонем /ф/, /г/, /з/, /з'/, /з'/ в усному мовленні. Ця особливість властива також наддністрянському діалектові, на основі якого витворювалося львівське койне, діалектові, який О. Горбач називав „мовним запліччям львівського культурного осередку” [Горбач 1966: 1676]. У багатьох інших говорах, зокрема південно-східних, ці приголосні представлені слабко [Бевзенко 1980: 64, 71].

Джерельною базою нашого дослідження стали фонотека й текстотека мовлення львів'ян різного віку, укладені з початку ХХІ ст. і до сьогодні, які містить тексти різного типу: монологи (розповіді, публічні виступи, доповіді); діалоги (розмовні мініатюри: мікродіалоги, ситуативні репліки), полілоги (розмови в транспорті, магазинах,

державних установах, на ринку тощо); тексти, різні за тематикою, обсягом (мікро- і макротексти), комунікативними сферами (публічне / непублічне, підготовлене / непідготовлене), а також мовлення львівських ЗМІ, неофіційна (розмовна) антропонімія; свідчення діалектних словників львівського мовлення диференційного типу, зокрема „Лексикону львівського...”, який фіксує сучасну й застарілу лексику, що вийшла з ужитку.

Фонема /ф/. Мовлення львів'ян маніфестує різні вияви фонему /ф/: 1) у лексичних запозиченнях; 2) власне утворені на місці праслов'янської сполуки [xv] у незапозичених лексемах; 3) посталі внаслідок сандгі.

Запозичуючи іншомовну лексику зі звуком [ф], львів'яни зазвичай зберігали автентичне звучання слова (іноді з фонетичними змінами, які, проте, не поширювалися на аналізований звук), наприклад: [ф]іл'іжанка¹ – *n. filiżanka*, [ф]іранка – *n. firanka*, шу[ф]л'ада – *n. szuflada* та ін. Водночас в українській мові діяла інша тенденція – заступлення [ф] звуками [п], [в], [х] та ін. задля адаптування до наявної системи консонантизму [Шевельов 2002²: 803 – 807]. Так, звук [ф] у сучасному мовленні львів'ян функціонує в словах, у яких у літературному стандарті усталилися такі звуки чи звукосполучення, як [х]: [ф]утро, *n. futro* ‘хутро’, шу[ф]л'ада, *n. szuflada* ‘шухляда’, [ф]іра, *n. fura* ‘хура, віз’, [ф]ура, *n. fura*, *нім. Fuhre* ‘великовантажний автомобіль або причеп для міжміських та міжнародних перевезень’ (пор. хура); [хв]: [ф]іртка, *n. firtka* ‘хвіртка’, [ф]іст, *n. ogon* ‘хвіст’; [кв]: [ф]асол'а, *n. fasola* ‘квасоля’, фасол'овий, *n. fasolowy* ‘квасолевий’; [п]: карто[ф]л'а, *n. kartofel* ‘картопля’, карто[ф]л'ан'іп'л'аук'і, *n. kartoflany placki* ‘деруни’, [ф]л'ашка, *n. flasza* ‘пляшка’, тра[ф]л'ати, *n. trafić* ‘потрапляти’, тра[ф]л'атис'а, *n. trafić si* / траплятися, пот'ра[ф]ити, *n. trafić* ‘отрапити, бути спроможним, змогти’, тра[ф]унук, *n. trafunek* випадок’.

Функціонування фонему /ф/ у соціумі Львова безпосередньо пов'язане з характеристиками конкретної лексеми, що може бути загальноновживаною або мати обмежене вживання, коли ця фонема є фонетичним маркером носіїв старої львівської норми. До найактивніше вживаних діалектних лексем з аналізованим звуком (фонемою) належать такі: [ф]айний, *n. fajny* ‘добрий, гарний, чудовий’, [ф]айно, *n. fajnie* ‘добре, гарно, чудово’, [ф]ал'бана, *n. falbana* ‘рюш’, [ф]асол'а, *n. fasola* ‘квасоля’, [ф]асол'овий, *n. fasolowy* ‘квасолевий’, [ф]іл'іжанка, *n. filiżanka* ‘чашечка для кави’, [ф]іранка, *n. firanka* ‘занавіска, тюль’, [ф]л'ашка, *n. flasza* ‘пляшка’, шу[ф]л'ада, *n. szuflada* ‘шухляда’, [ф]ундувати, *n. fundować* ‘оплачувати за когось’, пот'ра[ф]ити, *n. trafić* ‘потрапити, бути спроможним, змогти’ (часто в прокльонах: *наї би те¹бе*

¹ Подаємо посилання на „Лексикон львівський...” лише для рідковживаної, маловідомої лексики.

² Праця вперше вийшла друком англійською мовою в 1979 р.

(т'а) шл'ак ¹наглий т'рафиу / хай тебе удар трапить, ми¹не шл'ак'е трафл'айут(') / вислів, що виявляє злість, роздратування та ін.), рідше – тра[ф]унук, *n.* trafunek ‘випадок’, [ф]ест, *n.* fes ‘міцний, дуже добрий’, ‘дуже’, ¹[ф]'ил'і-¹м'ил'і, *n.* figle-migle ‘витівки, пустощі, дріб'язки’, [ф]аст'рита, *n.* fastryga ‘намітка’, [ф]астригу'вати, *n.* fastrygować ‘зметувати’, [ф]'рен(')зл'і (рідше – [ф]'рензл'і), *n.* frędzla ‘бахрома’, [ф]ри'зура, *n.* fryzura ‘зачіска’, карто[ф]л'а, *n.* kartofel ‘картопля’, карто[ф]л'ан'і н'л'ацк'і, *n.* kartoflany placki ‘деруни’, ¹[ф]айка, *n.* fajka ‘люлька’, їхні похідні й ін. Більшість цих лексем у комунікативному просторі Львова є загальнолужичаними, їхнє функціонування не залежить від соціальних характеристик мовців. Ця лексика творить окремий пласт, який можна означити як „львівське”, а отже, функційне навантаження аналізованої фонемі у фонологічній системі львівського койне безпосередньо пов'язане з її словниковою потужністю. Наявність звука [ф] репрезентують кілька імен львівського іменника – церковнослов'янські імена (повні та їхні здрібнілі форми, а також похідні прізвища), які мають аналоги в деяких європейських мовах, зокрема польській: Сте[ф]ан, Сте[ф]ко, здрібн. Сте[ф]ц'у, *n.* Stefan – Степан; так само Сте[ф]ан'їа, *n.* Stefanija, Сте[ф]ка, здрібн. Сте[ф]ц'а – Степанія; [Ф]ет', [Ф]ед'у (розмовні форми), *n.* Teodor – Теодор. Низка лексем з фонемою /ф/ маркують мовлення найстаршого покоління львів'ян, рідше – середнього вікового прошарку, наприклад [ф]ам'іл'(і)їа, *n.* familia ‘прізвище; родина’, [ф]ам'іл'(і)їант, *n.* familiant ‘родич’, ¹[ф]утро, *n.* futro ‘хутро’, ¹[ф]айрант, *n.* fajerant ‘кінець, перекур’ [ЛЛ 2012: 745], ¹[ф]їа, *n.* figa ‘інжир’ (на противагу більш уживаному ¹[ф]'їа, *n.* figa ‘дуля’) [ЛЛ 2012: 752] [ф]ав'риту, *n.* faworytu ‘бакенбарди’ [ЛЛ 2012: 744], [ф]ри'зура, *n.* fryzura ‘зачіска’. Як свідчить „Атлас української мови”, фонема /ф/ у запозичених лексемах фіра (фура), фасоля, фартух представлена не лише в південно-західному наріччі, а й на території Нижньої Наддніпряниці, Причорномор'я й суміжних земель [АУМ III, ч. 3: 13; АУМ II: к. № 82, 84; АУМ III, ч. 2: к. № 15; 16, 17].

На функційній периферії сьогодні перебуває фіксований лексикографами пласт арготичних лексем, що активно функціонував у львівському койне передвоєнного періоду: [ф]абула (пор. *n.* fabuła ‘фабула, сюжет’) ‘пройдисвіт’ [ЛЛ 2012: 744], ¹[ф]акнути ‘вдарити’ [ЛЛ 2012: 745], [ф]ал'увати (пор. *n.* falować ‘хвилюватися, колихатися, здійматися; витися, лягати хвилями’) ‘бігти, іти’ [Rudnyckij 1993: 124]; ‘іти, їхати’ [ЛЛ 2012: 746], [ф]амула, *n.* famuła ‘родина, сім'я’; ‘родина’ [ЛЛ 2012: 747], [ф]ри'гачка (пор. *n.* frygaty ‘їсти’ [Rudnyckij 1993: 125]) ‘їжа’, ‘обличчя’ [ЛЛ 2012: 760], [ф]ц'їнан'е (пор. *n.* wcisnąć ‘втиснути, вдавнити’) ‘їжа’ [ЛЛ 2012: 764], ¹фун'о ‘особа, яка вдає аристократа, пана’; ‘зарозуміла людина; дурень, недотепа’ [ЛЛ 2012: 762], фурди'гарн'а, *n.* furdygarni ‘поліційний відділок; в'язниця’ [Rudnyckij 1993: 125; ЛЛ 2012: 762] та ін. Зрозуміло, що поряд із діалектними словами, львів'яни

також уживають лексеми зі звуком [ф], які належать літературному сегментові: *фа¹та*, *ф¹ірма*, *фокус* та ін.

У мовленні львів'ян похилого віку із сильним ступенем діалектних ознак звук [ф] усталився на місці первісної звукосполюки [хv] у незапозичених лексемах праслов'янського походження [*ф'іст* 'хвіст', *ф¹алити* 'хвалити' і є власне утвореним, тобто новоутвореним, який дослідники також окреслюють як звук гіперичний, „надправильний” [Німчук 1999: 283]. Звук [ф] із такою генезою (виник під впливом польської мови) представлений у більшості південно-західних діалектів [Бевзенко 1980: 64 – 65; АУМ II: к. № 86], а також у частині південно-східних – на території Нижньої Наддніпряниці, Причорномор'я й суміжних земель [АУМ III: к. № 14].

На функціонування звука [ф] у мовленні передвоєнного Львова вказував Я. Б. Рудницький, зауважуючи, що він уживаний переважно в словах іншомовного походження [Rudnyckij 1993: 29]. Широкий репертуар локалізмів із цим звуком фіксує „Лексикон львівський...”.

Як свідчать лінгвістичні дослідження, фонема /ф/ увійшла в українську мову внаслідок лексичних запозичень з інших мов, як і фонема /г/ [Булаховський 1977: 263; Шевельов 2002: 803; Бевзенко 1980: 61; Німчук 1999: 261]. „Широкомасштабне контактування середньоукраїнської мови з західними мовами, – пояснює Ю. Шевельов, – призвело ... до масового напливу запозичених слів зі звуком g (а також із звуком f), що для них у мові не було точного відповідника” [Шевельов 2002: 793]. Звук [ф] був упроваджений в українську мову внаслідок контактування з греками, тобто на самому початку існування української окремішності в межах праслов'янського континууму, та був підпертий авторитетом церкви [Там само: 803].

Активізацію цього звука у львівському мовленні забезпечує не лише етимологічно іншомовна база, але і його поява внаслідок оглушення звука [в] у позиції перед глухим, тобто виявами сандгі, що корелює з твердженням Л. Булаховського про те, що звук [ф] „виник також в окремих фонетичних положеннях у незапозичених словах, – разом із відповідними запозиченими” [Булаховський 1977: 263]. Як вияв внутрішнього сандгі (на межі морфем), часто за умови регресивної асиміляції звука [в] під впливом глухого приголосного, [ф] реалізується в таких позиціях: 1) початку слова: [*ф*]наў, [*ф*]наў([ф]) (поряд із *внаў*) 'впав', *ф¹пала* 'впала', [*ф*]т'ік 'вт'ік', [*ф*]т'ікаїі 'вт'ікає', [*ф*]с'і 'всі', [*ф*]с'а 'вся', [*ф*]с'іў, вс'іў 'сів', [*ф*]стаў([ф]) 'встав'; 2) кінця складу: *жо[ф]тиї* 'жовтий', *ко^у[ф]ток* 'ковток'; 3) абсолютного кінця слова (як варіант до можливих [ў], [в]): *кро[ф]* 'кров', *еле¹менті[ф]* 'елементів', *ко^уза^к'і[ф]* 'козаків', *м'іл'йон'і[ф]* 'мільйонів'; 4) зовнішнього сандгі (на межі слів): [*ф*]пан^тофл'ах 'в пантофлях', [*ф*]сп'ід^ниц'(')і 'в спідниці', [*ф*]ку^мор'і 'в коморі'. Оглушення може відбуватися перед глухим приголосним у межах однієї морфемі: [*ф*]чора 'вчора', [*ф*]с'(')о (поряд із вс'(')о) 'все'. Наявність звука [ф] у незапозичених

словах як результат оглушення (регресивної асиміляції) фіксував у мовленні мешканців львівського Знесіння також і Я. Б. Рудницький: *ф_нлахт'і* ‘в плахті’, *ф_нхат'і* ‘в хаті’, *фс'(')і* ‘всі’, *фсе* ‘все’, *ф_нтої* [Rudnyckij 1993: 29, 37]. Зауважимо, що в позиції кінця складу й абсолютного кінця слова в сучасному львівському мовленні можливе варіювання алофонів [ʏ], [v]: *Л'в'і[ʏ]* і *Л'в'і[v]*; *м'іл'йон'і[ʏ]* і *м'іл'йон'і[v]* тощо; алофон [ф] можливий у позиції перед наступним глухим, наприклад *Л'в'і[ф] н'ім Пул'ш'чейу* / Львів під Польщею, *бугато м'іл'йон'і[ф] прунало* / багато мільйонів пропало.

Консонант [ф] у таких позиціях поширений у деяких крайніх західних говірках, зокрема надсянських [Пшепюрська-Овчаренко 2007: 130; Бевзенко 1980: 65], у яких він також функціонує паралельно з [ʏ] у кінці слів [Пшепюрська-Овчаренко 2007: 119], бойківських [Рабій-Карпинська 2011¹: 86], частково лемківських говорах (непослідовне заступлення) [Бевзенко 1980: 65], на противагу іншим південно-західним діалектам, у яких протиставлення фонем /в/ – /ф/ порівняно слабе, оскільки в позиції абсолютного кінця слова та перед глухими приголосними фонема /в/ реалізується як [ʏ], [w] і не заступається фонемою /ф/ [Там само].

Таке оглушення, властиве польській і російській вимові [див. Лесюк 2014: 194 – 195], у мовному середовищі Львова, безперечно, усталилося під впливом польської мови. Це явище, поширене в надсянському говорі, дослідники також пояснюють впливом польської мови [Пшепюрська-Овчаренко 2007: 130]. „Позиція мовознавців щодо ареалу, де найпослідовніше відбувається асиміляція за дзвінкстю / глухістю, – підсумовує Н. Вербич, – однастайна: це діалектна територія, що простяглася на українсько-польському міжмовному суміжжі” [Вербич 2011: 50].

Про регулярність і чітку вираженість оглушеного сонорного [в] як [ф] перед наступним глухим приголосним у мовленні Львова ХІХ – поч. ХХ ст. свідчить те, що її популяризували галицькі граматисти, зокрема Й. Лозинський, Я. Головацький, М. Осадца, які здобували освіту у Львові та формувалися у львівському мовному середовищі. Так, Й. Лозинський, пропагував регресивну асиміляцію дзвінких за глухістю в словах на зразок *ф_нчора* ‘вчора’, *ф_нхл'ів'і* ‘в хліві’, *ф_ннук* ‘внук’ (а також *т_нбати* ‘дбати’, *х_ннути* ‘гнути’) [Лесюк 2014: 166]; М. Осадца також подає приклади оглушення [в] у словах на зразок *ф_нпасти*, *ф_нторий* (та оглушення інших дзвінких перед глухими (*глаткій*, *лошка*, *гупка*) [Там само: 194]. Таким чином, кодифікатори доби становлення й розвитку української літературної мови узаконювали послідовне оглушення дзвінких у всіх можливих фонетичних позиціях, а отже, оглушення було складником старої львівської орфоепічної норми. Послідовна кодифікація нормалізаторами цієї риси, вважаємо, свідчить

¹ Праця вперше вийшла друком польською мовою в 1934 р.

про її функціонування в мовленні галицької інтелігенції, зокрема львівської, яка у своєму мовленні часто орієнтувалася на стандарти польської орфоєпії. Позицію авторів галицьких граматик заперечує М. Лесюк, стверджуючи, що оглушення кінцевих дзвінких приголосних у міжслівній позиції „не має глобального характеру в західноукраїнських говірках” [Лесюк 2014: 175], а така орфоєпічна норма не була властивою мовленню галичан (лише за незначними винятками) того періоду [Там само: 165 – 166, 175].

Імовірно, що автори граматик зразком літературного мовлення вважали мовлення міських мешканців і саме тому пропагували вироблену в мовному просторі Львова узусну норму. Проте, на нашу думку, у мовленні львів'ян на час створення граматик панувало дві тенденції у вимові сонорного [в] у кінці складу чи слова: його оглушення до [ф], що свідчило про вплив польської мови, і було властивим для мовлення інтелігенції, та вимова як [ў], зорієнтована на народну вимову. Таке припущення зумовлене спостереженнями дослідника львівського мовлення Я. Рудницького та свідченнями нашої джерельної бази на сучасному зрізі, де ці риси збережені.

Отже, поширення фонemi /ф/ (як і /т/, яку розглянемо нижче) в південно-західних діалектах дослідники пояснюють відносно більшою кількістю лексичних запозичень із цією фонемою, що сприяло міцнішому засвоєнню їх фонологічною системою цих говорів [Бевзенко 1980: 61]. Справді, більшість південно-західних говорів добре засвоїла цю фонему, зокрема наддністрянські [Janów 1926: 29; Шило 1957: 61; Приступа 1957: 20, 23; Дзендзелівський 1965: 49; Гриценко 2007: 406], бойківські [Рабій-Карпинська 2011: 86; Пура 1958: 33; Бандрівський 1960: 27; Дзендзелівський 1965: 49], покутсько-буковинські [Бевзенко 1980: 61], подільські [Дзендзелівський 1965: 49; Бевзенко 1980: 61], надсянські [Пшепюрська-Овчаренко 2007: 122], гуцульські говірки [Дзендзелівський 1965: 49], а також деякі говірки західної частини середньополіських говорів і західної частини південно-східної діалектної групи, наприклад, середньочеркаські [Дзендзелівський 1965: 49]. У таких діалектних зонах, як наддністрянська, подільська, бойківська, гуцульська, волинська, а також у зоні південного заходу Берестейщини й українських говірок на території Румунії Ю. Шевельов називав звук [ф] першим за всю історію української мови звуком „власного виробництва”, маючи на увазі його наявність у незапозичених лексемах на місці ще праслов'янської звукосполуки [хv] [Шевельов 2002: 807]. Цю заміну простежив у подільських, середньополіських і деяких інших говірках південно-західного наріччя Й. Дзендзелівський [Дзендзелівський 1965: 49], у північній частині досліджуваного ареалу бойківських говірок, як і в суміжній Наддністрянщині, спостеріг Д. Бандрівський [Бандрівський 1960: 26].

В українській літературній мові ступінь актуалізації функціонування аналізованої фонemi нижчий, оскільки, за словами

Ю. Шевельова, „історія *f* в українській мові – то є по суті не його власна історія, а радше хроніка послідовних переходів від одного його замітника до другого, адже впродовж приблизно тисячолітніх марних намагань прищепити звук *f* ці замітники таки мінялися” [Шевельов 2002: 804]. Суголосним є твердження інших мовознавців про те, що звук [ф] „не був властивий мові східних слов’ян і замінювався іншими близькими артикуляційно [х], [хв], [ц], [т], [в], [кв]” [ГУМ 1962: 177], серед яких найдавнішим був, імовірно, приголосний [п], на що вказує типовість його вжитку у християнських іменах [Шевельов 2002: 804].

Фонема /г/. Однією з особливостей консонантизму сучасного львівського койне є вища порівняно з літературною нормою функційна активність звуків [г], [г’], що є реалізацією фонemi /г/. Продуктивність уживання цих звуків виявляється: 1) у словах, що властиві літературному стандарту, наприклад ¹ганок, ¹гузик; 2) у словах іншомовного походження, у яких у літературному мовленні усталилися [г]: [г]а¹зета, *n. gazeta* ‘газета’, ма(’)[г]а¹зин, *n. magazyn* (поряд із *sklep*) ‘магазин’, л(’)е[г(’)]енда, *n. legenda* ‘легенда’, інтел’і[г(’)]енц’(і)йа, *n. inteligencja* ‘інтелігенція’, [г]е^uне^uрал, *n. general* ‘генерал’, і[г]нору¹вати, *n. ignorować* ‘ігнорувати’, жар[г]он, *n. żargon* ‘жаргон’, [г’]ім¹наз’(і)йа, *n. gimnazjum* ‘гімназія’, [г]а¹рант’(і)йа, *n. gwarancja* ‘гарантія’, тра[г]ед’(і)йа, *n. tragedia* ‘трагедія’, фото[г]раф’(і)йа, *n. fotografia* ‘фотографія’ та ін.; 3) у локалізмах: ал’і[г]ан’ц’(’)ко, *n. elegancko* ‘елегантно, вишукано’, [г]ран’атовий, *n. granatowy* ‘темно-синій’, ¹моз[г]и, *n. mózgi* ‘мізки’, шва[г’]ер, *n. szwagier* ‘брат дружини або чоловіка, чоловік сестри’, [г’]е^uшефт ‘прибуткова справа’, ‘вигідна угода’ та ін.; 4) у питомих слов’янських та іншомовних словах, перебуваючи у зв’язках протиставлення за ознакою дзвінкості / глухості з фонемою /к/ і заступаючи її внаслідок асиміляції, що властиве для південно-західних діалектів [Бевзенко 1980: 82] та літературної мови: йа[г’]би ‘якби’, йа[г’]рас ‘якраз’, Ве¹ли[г]де^uн ‘Великдень’, та[г] йак ‘так як’, та[г] би ска¹зати ‘так би сказати’, та[г] з¹вана ‘так звана’, і та[г] дал’і ‘і так далі’, а¹йа[г’]жи ‘аякже’, во[г]зал ‘вокзал’, на му¹ту[г]ци[г]ли ‘на мотоциклі’, р’у[г]за¹чок ‘рюкзачок’ і под.; 5) у деяких питомих та іншомовних лексемах, функціонуючи як дублет поряд із [к]: бриз[г]ати – бриз[к]ати ‘бризкати’, ла¹ма[г]а – ла¹ма[к]а ‘нездара; недотепа’ [ЛЛ 2012: 407], ¹ли[к]ати – ¹ли[г]ати, *n. Łukasz* ‘ковтати’, ма¹са[г]ра – ма¹са[к]ра, *n. masakra* ‘бійня, різанина, бійка до крові, різня’ [ЛЛ 2012: 440], маса[г]рувати – маса[к]рувати, *n. masakrować* ‘мнути, виминати’, ¹маз’[г]ати – ¹мац’[к]ати ‘мазати’, ‘забруднювати’, у згрубілих словах: мор’д’а[г]а – мор’д’а[к]а згруб. ‘рот’, п’с’у[г]а – п’с’у[к]а ‘дрібний отруйний гриб’ [ЛЛ 2012: 614].

Функціонування звука [г] у словах іншомовного походження й асимілятивного [г] (йа[г’]би / якби, та[г] би / так би, йа[г’] бога / як Бога, т’вума[г] жи / тлумак жи, йа[г’] гра¹б’іна / як грабіна, йа[г’] ни /

як не, *ta[r] ni* / так не, *ta[r] vo* / так во) засвідчив у мовленні львів'ян 40-х рр. XX ст. Я. Б. Рудницький [Rudnyckij 1993: 34, 37].

Проривна вимова [r] у лексиці іншомовного походження – це діалектна риса, кодифікована галицькими граматиками; вона була складником старої львівської норми й ознакою західноукраїнського (галицького) варіанта літературної мови. У сучасному комунікативному просторі Львова наявність звука [r] у лексиці іншомовного походження найбільше властива мовленню львів'ян похилого віку, особливо інтелігенції. Найвідчутніше вплив літературного стандарту позначився на мовленні молоді та львів'ян середнього віку, зумовивши співіснування слів іншомовного походження з цим звуком та без нього: *[r]a'zeta* – *[z]a'zeta*, *[r]a'rant'(i)ja* – *[z]a'rant'(i)ja*, *lo[r]'ično* – *lo[z]'ično*, *ma[r]a'zin* – *ma[z]a'zin*, *ori[r]'inal'nij* – *ori[z]'inal'nij* тощо: уживання цього звука насамперед визначають сімейні мовні традиції чи особисті мовні смаки львів'янина. Як свідчать наші спостереження, в ідіолекті мешканця Львова ця діалектна риса може поширюватися на всю лексику іншомовного походження або ж виявлятися лише в деяких лексемах. Регулярність такої вимови визначає її нейтральне стилістичне навантаження, проте львів'яни, у мовленні яких ця риса не актуалізована, можуть вдаватися до такої вимови зі стилістичною метою, часто з негативною конотацією.

За свідченням С. Бевзенка, фонема /r/ немає в українській мові в питомих слов'янських словах, де її здавна заступила фонема /r/, сфера вживання першої обмежена переважно запозиченими та звуконаслідувальними словами й похідними від них [Бевзенко 1980: 81]. На роль польської мови в усталенні цього звука в Західній Україні вказував Ю. Шевельов [Шевельов 1987: 161].

Підкріплена західноукраїнською орфографічною традицією доби вживання галицьких граматик, аналізована риса була зафіксована в діалектних словниках, хрестоматіях діалектних текстів з цього регіону. Поширення звука [r] засвідчує „Атлас української мови”: на всій території українського діалектного обширу [АУМ III, ч. 3, к. № 19], у південно-західному наріччі [АУМ II, к. № 119]. Функціонування цього звука також фіксують монографічні дослідження в наддністрянському діалекті [Верхратський 1912; Приступа 1957: 23, 26 – 27], надсянських, бойківських та лемківських говірок [Рабій-Карпинська: 2011, 86]. Я. Б. Рудницький у праці „Lemberger ukrainische Stadtmundart: (Znesinnja)” [Rudnyckij 1993] не вказував на функціонування фонему /r/ як на диференційну діалектну рису, оскільки на той час вона мала статус нормативної й була активною в мововжитку львів'ян 30 – 40-х рр. XX ст.

Фонем /z/, /z'/, /ž/, /ž'/. Більша порівняно з літературною мовою частота вживання афrikат /z/, /z'/, /ž/, /ž'/ у мовленні львів'ян зумовлена, як і у випадку з фонемами /f/, /r/, такими причинами: а) наявністю цих фонем у запозиченнях, зокрема полонізмах; б) репрезентацією в питомих слов'янських словах; в) їх появою внаслідок асимілятивних змін.

Звуки [з], [з'], які є проявами відповідних фонем, найчастіше ілюструють полонізми, зокрема [з']¹ивак, *n. dziwak* ‘дивак’, [з']¹ивачка ‘дивачка’, ¹бар[з]о, *n. bardzo* ‘дуже’, б¹рин[з]а, *n. bryndza* ‘бринза’, [з']ура, ¹[з']урка, *n. dziura* ‘дірка’, ¹йі(') [з]ен'а (e), *n. jedzenie* ‘їда, їжа’, [з']ат (здрібн. ¹[з']а[з']о), *n. dziad* ‘дід’; ‘жебрак, голодранець’, к'ін[з']о¹равий, *n. kędzierzawy* ‘кучерявий’, ¹пен[з]ил' (поряд із ¹пен[з]ил'), *n. pędzel* ‘пензель’, пен[з]л'увати (поряд із пен[з]л'увати) зруб. ‘іти’, ф¹рен[з]л'і (поряд із ф¹рен[з]л'і), *n. frędzla* ‘торочки’ та ін. Звук [з] чужомовного походження зберігся також у вівчарській лексиці в карпатській діалектній зоні та суміжних з нею говірках (гуцульських, буковинсько-покутських, бойківських і закарпатських) [Шевельов 2002: 799].

До несистемних діалектних змін відносимо випадки усталення в полонізмах таких звуків: а) [з], коли в польському відповіднику його немає: [з]и¹гар(ук) (поряд із зи¹гар(ук)), *n. zegarek* ‘цигарка’, ‘годинник’; бин¹[з]ина (поряд із бин¹[з]ина), *n. benzyna* ‘бензин’, бран[з]о¹л'етка (поряд із бран[з]о¹л'етка), *n. bransoleta* ‘браслет’. На таке явище звернув увагу Ю. Шевельов, зазначаючи, що в українській мові переважна частина слів зі звуком [з] належить до питомої лексеми, а в запозичених з польської словах є звук [з] там, де його в польській мові не було [Шевельов 2002: 799]; б) [д] на місці етимологічного [з]: ур¹о[д]ини, *n. urodziny* ‘день народження’, ур¹о[д]и¹новий, *n. urodzinowy* ‘пов'язаний з днем народження’, ур¹о[д]итис'а, *n. urodzić się* ‘народитися’; в) [з] на місці [з]: кс'он[з] (поряд із кс'он[з]), *n. ksiądz* ‘ксьондз, католицький священник’ тощо. Іноді полонізми зі звуками [з], [з'], що номінують людину, виконують не лише називну, але й експресивну функцію, уживані зі стилістичним навантаженням (сарказмом, гумором, зневагою тощо), тобто є експресивами: [з']¹ивак ‘дивак’, [з']¹ивачка ‘дивачка’, [з']ат ‘дід’, ‘жебрак, голодранець’. Під впливом польської мови в мовленні львів'ян усталені також випадки варіантних форм із [з'], коли українська літературна норма передбачає [з]: гу[з']ік (поряд із гу[з']ік), *n. guzik* ‘гудзик’ [АУМ II: к. № 92].

Репрезентація звука [з'] у питомих слов'янських словах ілюструє заміну [з'], яку передбачає українська норма: ха¹[з']айка¹ ‘хазяйка’, ха¹[з']айін ‘хазяїн’, ха¹[з']айство¹ ‘хазяйство’, що спостерігаємо, крім мовлення львів'ян похилого віку, у багатьох південно-західних говорах, зокрема галицько-буковинських і волинсько-подільських [Верхратський 1912: 22; Бандрівський 1960: 28 – 29; Бевзенко 1980: 73; АУМ II: к. № 91], а також у середньочеркаських, північноволинських та ін. [Бевзенко 1980: 72]. Як дублетний до [ц'] (утворює пару за дзвінкістю / глухістю) звук [з'] функціонує у слові ¹на[ц']кати – ¹ба[з']рати ‘забруднювати’.

¹ В „Атласі української мови” є к. ‘господиня’ [АУМ, II, к. № 361], яка не подає аналізованої лексеми.

Африкати [ʒ], [ʒ'] засвідчують також усталені під польським впливом регіональні пестливі форми імен: *Вло[ʒ']у* (Влодзьо) – Володимир або Всеволод, *[ʒ']ун'о* – Володимир, *Вол'[ʒ']а* – Ольга.

У наддністрянських говірках звук [ʒ] П. Приступа зафіксував переважно в лексемах, що ввійшли в літературну мову, зокрема звуконаслідувальних, а також у словах іншомовного походження (*теза* ‘гедзя’, *зен*, *зен'-зен*, *зен'кати*, *зигар* ‘годинник’, ‘цигарка’, *зигарук* ‘годинничок’, *гузи*, *гузок*, *гузи*, *п. гуз* ‘гуля’, ‘зашморг’) [Приступа 1957: 20]. Г. Шило в наддністрянських і перехідних говірках – у питомих (*зілений*, *зерно*, *з'вір*) та запозичених словах (*бензина*) [Шило 1957: 66].

Водночас спостережено й функційне ослаблення фонем /ʒ/, /ʒ'/ унаслідок їх заміни відповідними фрикативними свистячими /ʒ/, /ʒ'/ у словах на зразок *[ʒ]еркало*, *п. lustrо*, *рос. зеркало* ‘дзеркало’, *[ʒ]в'інок*, *рос. звонок* ‘дзвінок’, так само *[ʒ]во'нити*, *рос. звонить* ‘дзвонити’, *кукуру[ʒ]а*, *рос. кукуруза* ‘кукурудза’ (поряд із притаманною львів'янам похилого віку похідною лексемою *кукуру[ʒ']енка* / *кукурудзянка* ‘страва з кукурудзи’), що, вважаємо, зумовлено активним впливом російської мови радянського періоду та властиве львів'янам із сильнішим ступенем вияву впливу цієї мови в мовленні. Таку тенденцію українські діалектологи простежують у багатьох південно-східних говорах [Бевзенко 1980: 72].

Появу асимілятивного [ʒ] ілюструє форма *в_гн'із'[ʒ']і* ‘у гнізді’, яка функціонує в багатьох наддністрянських, перехідних і південноволинських говірках [Шило 1957: 66].

Як і аналізовані вище фонемі /ʒ/, /ʒ'/, фонемі /ʒ̣/, /ʒ̣'/ 1) часто є маркерами польських запозичень, наприклад *ган[ʒ̣]* (поряд із *ган[ч]*) ‘вада, недолік’, *ган[ʒ̣]увати* ‘сварити, ганити, указуючи на вади, недоліки’, *бран[ʒ̣]а* (поряд із *бран[ж]а*), *п. branża* *вул.* ‘голота, голодранці’; ‘галузь, фах’ [ЛЛ 2012: 106], *дрож[ʒ̣]і* (поряд із *др'іж[ʒ̣]і*), *п. drożdże* ‘дріжджі’; 2) наявні на місці [ʒ] у мові-джерелі: *ро'зве[ʒ̣]иний(а)*, *п. rozwiedziony* ‘розлучений(а)’, *кра[ʒ̣]e'ний(а)*, *п. skradziony* ‘крадений(а)’; 3) у питомій лексиці замість літературного [д]: *до'ве[ʒ̣]ений* – ‘доведений’; 4) замість літературного [ж]: *зава[ʒ̣]ати* ‘заважати’⁰ *оран[ʒ̣]ен[ʒ̣]овий* (*рун[ʒ̣]ун[ʒ̣]овий*) ‘оранжевий’, як рефлекс праслов'янської звукосполюки [dj] у слові *са[ʒ̣]а*, *п. sadza* ‘сажа’ [АУМ II: к. № 109]. П. Тимошенко, заперечуючи думку О. Соболевського про те, що варіанти на зразок *са[ʒ̣]а*, *ме[ʒ̣]а* усталилися під польським впливом, припускає, що, у говірках з такими формами звук [ʒ̣] у цих і подібних утвореннях ніколи не зникав [Тимошенко 1962: 190]. Це притаманно також наддністрянським (*са[ʒ̣]і*, *са[ʒ̣]а* ‘сажа’, *йі[ʒ̣]му* ‘їжмо’, *(у)пу'в'і[ʒ̣]му* ‘оповіжмо’) [Приступа 1957: 22], (*журавел* ‘журавель’, *зигавка* замість *жигавка* ‘молода кропива’) [Шило 1957: 68] та більшості карпатських говорів [Верхратський 1902: 4, 67; Кобилянський 1928: 43]. У бойківських говірках [ʒ̣d] регулярно переходить у [ʒ̣ʒ̣]: *кож[ʒ̣]ий* ‘кожний’, *ж[ʒ̣]ати* ‘ждати’, *тиж[ʒ̣]ень* ‘тиждень’ тощо [Шевельов

2002: 803]. Г. Шило пояснив таке явище т. зв. мазуренням, що характерне для говірок польських мазурів¹ [Шило 1957: 68].

У дієслівних формах І особи однини теперішнього часу в мовленні львів'ян трапляються форми *кла*¹[ʒ]у 'кладу', *гло*[ʒ]у 'гложу'; а також паралельно функціонують *бу*[ʒ]у і *бу*[ж]у 'буджу', *хо*[ʒ]у і *хо*[ж]у 'ходжу', *си*¹[ʒ]у і *си*[ж]у 'сиджу', *са*¹[ʒ]у і *са*[ж]у 'саджу'; імовірно, дієслівні форми із [ж] як новоутворені постали під впливом російської мови (пор. рос. *хожу*, *сиджу* та ін.). Це удокладнює інформацію, яку подає „Атлас української мови”, стверджуючи функціонування форм *хо*[ʒ]у, *бу*[ʒ]у, *си*¹[ʒ]у [АУМ II: к. № 235]; таку саму думку відстоює С. Бевзенко, зауважуючи, що в південно-західних діалектах наявне послідовне (за винятком окремих говорів, наприклад, подільських) вживання африкати [ʒ] у дієслівних формах на зразок *хо*[ʒ]у, *са*[ʒ]у [Бевзенко 1980: 72]. Паралельне функціонування форм із [ʒ] та [ж] (*жирило*, *зирило* 'джерело) зауважив у наддністрянських говірках П. Приступа [Приступа 1957: 22]. У низці лексем спостережено особливості усталення [ʒ], зокрема на місці [ж] – в особових формах дієслова *зава*¹[ʒ]ати 'заважати'; [д] – *розве*¹[ʒ]еній, поряд із *розведе*¹ниї, п. *rozwiedziony* 'розлучений', форми наказового способу ІІ особи однини дієслів *їсти*: *йі*[ʒ] – *йі*[ч], п. *jeż* 'йіж', *повідати*: *по*¹в'і[ʒ] – *по*¹в'іч, п. *opowiedz* 'розкажи'. Поява вторинного [ʒ] як заступлення [ч] зумовлена асимілятивним одзвінченням у випадках на зразок *хо*[ʒ] би 'хоч би', що притаманне також і літературному стандартіві.

У сучасному львівському мовленні функціонує також м'яка африката [ʒ'], зокрема в лексемах *дрож*[ʒ']і (поряд із *дріж*[ʒ']і) 'дріжджі'; *са*¹[ʒ']ейут 'садять', яку вживають львів'яни старшого віку, часто із сильним ступенем вияву діалектної домінанти, [ʒ'] відомий також у словах іншомовного походження, наприклад у загальноновживаній лексемі *з*¹[i]нси 'джинси' та більш властивій мовленню львівської молоді чи навіть жаргонному мовленню лексемі *з*¹[i]н 'джип'.

Я. Б. Рудницький не концентрував свою увагу на функціонуванні африкат [з], [з'], [ʒ], обмежившись характеристикою їхньої артикуляції та наведенням кількох прикладів: звуконаслідувального слова *зен*'- *зен*' 'дзень-дзень', усталеної під впливом польської мови форми жіночого імені *Вол*'за – Ольга, полонізму *з*'іс 'сьогодні' та дієслівної форми *хо*ʒу 'ходжу' [Rudnyckij 1993: 32 – 33].

Ширше вживання африкат /ʒ/, /ʒ'/, /з/, /з'/ у південно-західних говірках, ніж у літературній мові та в інших українських діалектах (зокрема багатьох південно-східних), мовознавці вважають однією з важливих ознак цих говірок у ділянці консонантизму [Бевзенко 1980: 73]. Як стверджує Ю. Шевельов, фонема /ʒ/ існувала ще

¹ Мазури, також Мазурія (пол. Mazury, нім. Masuren) – історична область на північному сході Польщі [див. [https://uk.wikipedia.org/wiki/Мазури_\(Польща\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Мазури_(Польща))].

з протоукраїнських часів (у карпатському ареалі в повному обсязі, а на решті території – переважно в парадигмі дієслів четвертого класу на зразок *хо^одити* – *хо^оз^у*), однак із поширенням /з/ відбулося поживавлення давнішої африкати /ʒ/, а вторинний звук [ʒ] постав унаслідок африкації [з] або подзвінчення [ч] [Шевельов 2002: 801, 802]. Спільнослов'янський [dz] із [g] на східнослов'янському ґрунті в ранній період втратив проривний компонент і змінився на простий приголосний [з], однак ця зміна відбулася в різних діалектах і в різних позиціях слова нерівномірно: у південно-західних говорах пізніше, ніж в інших давньооруських діалектах [ГУМ 1979: 321]. На думку Ю. Шевельова, звук /з/ у системі української мови завжди уживали радше як емфатичний засіб в афективних та звуконаслідувальних словах; найбільше він поширений у південно-західному наріччі, але „оскільки навіть у цих регіонах, як здається, бракує мінімальних пар, то й статус його є непевним” [Шевельов 2002: 800]; він часто уживаний у словах-запозиченнях, зокрема в полонізмах і румунізмах, яких немає в літературній мові [Бевзенко 1980: 72]. Ю. Шевельов зауважив, що шляхи усталення [з] та [ʒ] інші, ніж у звуків [ф] і [г], які потрапили в українську мову лише разом із запозиченими словами [Шевельов 2002: 803].

У сучасних українських діалектах африкати /ʒ/, /ʒ'/, /з/, /з'/ усталилися нерівномірно: у південно-західних діалектах вони функціонують ширше, ніж у літературній мові, зокрема у карпатських говорах, а частково також у галицько-буковинських, ще вужче – наддністрянських [Приступа 1957: 20], бойківських [Рабій-Карпинська 2011: 85; Бандрівський 1960: 31], у волинсько-подільських [Бевзенко 1980: 72; Шевельов 2002: 801].

У сучасній українській літературній мові звук [з] є в небагатьох словах, зокрема тих, які виникли дисиміляційним шляхом або у звуконаслідувальних і запозичених лексемах, як-от: *дзбан* (п. dzban) [ГУМ 1979: 322, 323].

Отже, ширший порівняно з літературним стандартом діапазон уживання аналізованих фонем зміцнив їхні позиції у фонетичній системі львівського койне. Звуки [ф], [г], [з], [ʒ] (як і [ф'], [г'], [з'], [ʒ']), найбільше збережені в мовленні львів'ян літнього віку, можуть бути представлені як у словах іншомовного походження, що перебувають поза межею літературної норми, так і у словах, що є літературними, але відрізняються тільки вказаними звуками, маючи в таких випадках нормативні пари ([ф] – [х], [хв], [кв], [п]; [г] – [г]; [з] – [з], [д]; [ʒ] – [ж], [д]) і виконуючи функції фонетичних маркерів.

Високе функційне навантаження аналізованих приголосних фонем у мовленні львів'ян є однією з виразних диференційних фонетичних рис, яка пов'язана, по-перше, із особливостями історії формування львівського койне як самобутньої локальної мовленнєвої культури, по-друге, із звукозмінами, зумовленими позиційними фонетичними

явищами, і, поряд з іншими рисами, як на фонетичному, так і на інших мовних рівнях, творить лінгвальний феномен Львова.

Література

АУМ II – Атлас української мови : в 3 т. – Т. II. Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. – К. : Наук. думка, 1988. – 520 с.; **АУМ III** – Атлас української мови : в 3 т. – Т. III. Слобожанщина, Донеччина, Нижня Наддніпрянщина, Причорномор'я і суміжні землі. – К. : Наук. думка, 2001. – 272 с.; **Бандрівський 1960** – Бандрівський Д. Г. Говірки Підбузького району Львівської області / Д. Г. Бандрівський. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – 102 с.; **Бевзенко 1980** – Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко. – К. : Вища шк., 1980. – 246 с.; **Булаховський 1977** – Булаховський Л. А. Історичний коментарій до української літературної мови. Фонетика. Деякі особливості українського консонантизму // Булаховський Л. А. Вибрані праці : в 5 т. – К. : Наук. думка, 1977. – Т. 2. Українська мова. – С. 262 – 268; **Вербич 2011** – Вербич Н. Сандгі в українських діалектах (експериментально-фонетичний аналіз) / Н. Вербич // Лінгвістика. – 2011. – № 3. – Ч. 1. – С. 47 – 51; **Верхратський 1902** – Верхратський І. Про говір галицьких лемків / І. Верхратський // Зб. фільольогічної секції Наук. т-ва ім. Шевченка. – Т. V. – Л., 1902. – 490 с.; **Верхратський 1912** – Верхратський І. Говір батюків // І. Верхратський / Зб. фільольогічної секції Наук. т-ва ім. Шевченка. – Т. XV. – Л., 1912. – 308 с.; **Горбач 1966** – Горбач О. Наддністрянські говірки / О. Горбач // Енциклопедія Українознавства / за ред. В. Кубійовича. – Т. 5. – Париж, Нью-Йорк, 1966. – С. 1676; **Гриценко 2007** – Гриценко П. Ю. Наддністрянський говір / П. Ю. Гриценко // Українська мова : енциклопедія. – К. : Укр. енцикл., 2007. – С. 405 – 406; **Дзензелівський 1965** – Дзензелівський Й. О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. – Ч. I. Фонетика / Й. О. Дзензелівський. – Ужгород : Ужгород. держ. ун-т, 1965. – 126 с.; **ГУМ 1962** – Історична граматики української мови : підручник / О. П. Безпалько, М. К. Бойчук, М. А. Жовтобрюх та ін. – 2-е вид., випр. – К. : Рад. шк., 1962. – 510 с.; **ІУМ 1979** – Історія української мови. Фонетика / редкол. В. В. Німчук, М. А. Жовтобрюх, В. М. Русанівський. – К., 1979. – 367 с.; **Кобилянський 1928** – Кобилянський В. В. Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття / В. В. Кобилянський // Укр. діалектол. зб. – Кн. 1. – К. : Друк. Укр. Акад. наук, 1928. – 180 с.; **Лесюк 2014** – Лесюк М. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині : монографія / М. Лесюк. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2014. – 732 с.; **ЛЛ 2012** – Лексикон львівський : поважно і на жарт / Хобзей Н., Сімович К., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. – Вид. 2-е вид., доп. і випр. – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. – 852 с.; **Німчук 1999** – Німчук В. В. Проблеми українського правопису в ХХ ст. / В. В. Німчук // Український правопис (проект найновішої редакції). – К., 1999. – С. 242 –

333; **Приступа 1957** – Приступа П. І. Говірки Брюховицького району Львівської області / П. І. Приступа. – К. : Вид-во АН УРСР, 1957. – 136 с.; **Пура 1958** – Пура Я. О. Говірки західної Дрогобиччини / Я. О. Пура // – Ч. І. – Л., 1958; **Пшепюрська-Овчаренко 2007** – Пшепюрська-Овчаренко М. Мова українців Надсяння / вступ та ред. М. Лесів; зібрав і до друку підгот. В. Пилипович. – Т. XI / М. Пшепюрська-Овчаренко. – Перемишль : Перемиська б-ка, 2007. – 299 с.; **Рабій-Карпинська 2011** – Рабій-Карпинська С. Бойківські говірки : зб. ст. / вступ та ред. М. Лесів; зібрав і до друку підгот. В. Пилипович. – Т. XVIII / С. Рабій-Карпинська. – Перемишль, 2011. – 187 с.; **Тимошенко 1962** – Тимошенко П. Д. Взаємозв'язки між фонетичними і морфологічними явищами в українській мові / П. Д. Тимошенко // Питання історичного розвитку української мови : праці міжвуз. наук. конф. (Харків, 15 – 20 груд. 1959 р.). – Х., 1962. – С. 180 – 192; **Шевельов 1987** – Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900 – 1941). Стан і статус / Ю. Шевельов. – Нью-Йорк : Сучасність, 1987. – 295 с.; **Шевельов 1996** – Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови / Ю. Шевельов. – Л. – Нью-Йорк, 1996. – 189 с.; **Шевельов 2002** – Шевельов Ю. Історична фонологія української мови / Ю. Шевельов. – Х. : Акта, 2002. – 1054 с.; **Шило 1957** – Шило Г. Ф. Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра / Г. Ф. Шило. – Л. : Вид-во Львів. пед. ін-ту, 1957. – 254 с.; **Janów 1926** – Janów J. Gwara małoruska Moszkowiec i Siwki Naddniestrzańskiej z uwzględnieniem wsi okolicznych / J. Janów. – Lwów, 1926. – 232 s.; **Rudnyćkyj 1993** – Rudnyćkyj J. B. Lemberger ukrainische Stadtmundart: (Znesinnja) / J. B. Rudnyćkyj. – Wiesbaden : Harrassowitz, 1993. – 139 s.

Сікора Г. В. Високе функційне навантаження окремих приголосних фонем у сучасному львівському койне

У статті досліджено більше функційне навантаження репрезентантів приголосних фонем /ф/, /г/, /з/, /з'/, /з̃/, /з̃'/ порівняно з літературним стандартом. Простежено вияви цього мовного явища: а) наявність репрезентантів аналізованих фонем у запозиченнях, особливо полонізмах, що перебувають поза межею літературної норми, і у фонетичних полонізмах, які відрізняються від літературних лексем тільки цими звуками; б) засвідчення цих репрезентантів у питомих слов'янських словах; в) їх появу внаслідок асимілятивних змін. З'ясовано й обгрунтовано причини цієї риси: а) специфіку формування львівського койне, на лінгвальній сутності якого позначилися іншомовні впливи, особливо польської мови; б) звукозміни, зумовлені позиційними фонетичними явищами. Проаналізовано особливості функціонування: а) залежність від словникової потужності лексики з репрезентантами цих фонем; б) функційне та стилістичне розшарування; в) репрезентацію цієї риси в соціальних прошарках львів'ян; г) можливість паралельного

співіснування лексем з аналізованими фонемами поряд з літературними відповідниками без таких фонем. Виявлено поширення аналізованого явища в українському діалектному просторі.

Ключові слова: львівське койне, функційне навантаження, функціонування, консонантизм, фонема, звук, іншомовний вплив.

Сикора Г. В. Высокая функциональная нагрузка некоторых согласных фонем в современном львовском койне

В статье исследована большая функциональная нагрузка репрезентантов согласных фонем /ф/, /г/, /з/, /з'/, /џ/, /џ'/ в сравнении с литературным стандартом. Прослежены проявления этого языкового явления: а) наличие репрезентантов анализируемых фонем в заимствованиях, особенно полонизмах, находящихся за пределами литературной нормы, и в фонетических полонизмах, отличающихся от литературных лексем только этими звуками; б) засвидетельствование этих репрезентантов в исконных славянских словах; в) их появление вследствие ассимилятивных изменений. Выявлены и обоснованы причины этой черты: а) специфика формирования львовского койне, на лингвальной сущности которого отразились иноязычные влияния, особенно польского языка; б) звуковые изменения, предопределенные позиционными фонетическими явлениями. Проанализированы особенности функционирования: а) зависимость от словарной мощности лексики с репрезентантами этих фонем; б) функциональное и стилистическое расслоение; в) репрезентация в социальных слоях львовян; г) возможность параллельного сосуществования лексем с анализируемыми фонемами наряду с литературными дублетами без таких фонем. Выведено распространение анализируемого явления в украинском диалектном пространстве.

Ключевые слова: львовское койне, функциональная нагрузка, функционирование, консонантизм, фонема, звук, иноязычное влияние.

Sikora G. V. High functional yield of certain consonant phonemes in Lvivian koine

The article investigates one of the dialect differential features of the phonetic level of the modern Lvivian koine. The research is performed on the basis of the modern Lvivian speech texts. Dialect lexicography sources have been used. The studied dialect differential feature creates the specifics of the modern system of Lvivian koine consonantism, i.e. higher functional yield, usage frequency of the consonant phonemes /ф/, /г/, /з/, /з'/, /џ/, /џ'/ compared to the literary standard.

First of all, the occurrences of the studied linguistic phenomenon in the Lvivian speech have been analyzed. Among them are: а) presence of the representatives of these phonemes in the borrowings, especially the polonisms that are beyond the bounds of the literary norm and phonetic polonisms that differ from the literary lexical items only with the sounds that

have their own normative pairs; b) records of these representatives in the authentic Slavic words; c) formation of such sounds in the result of assimilative changes.

Secondly, the reasons of a greater frequency of the studied phonemes representatives use have been defined and explained: a) specifics of the formation of Lviv koine whose linguistic nature was influenced by foreign languages; b) sound changes caused by the positional phonetic phenomena.

Thirdly, the specific features of the functioning of the greater frequency of these consonants in the modern Lviv communicative space: a) dependence on vocabulary power of lexical units containing the representatives of these phonemes; b) functional lexical stratification according to the characteristics of a certain lexical unit (commonly used or rarely used, obsolete); c) stylistic stratification according to the presence / absence of the studied phonemes in the Lvivian speech; d) distinctive representation of this feature in the speech of an older Lvivians age group; e) possibility of parallel coexistence of lexical units containing the studied phonemes along with the literary analogues that do not contain these phonemes.

Spreading of the studied feature in the Ukrainian dialectal space has been detected.

Key words: Lvivian koine, functional yield, functioning, consonantism, phoneme, sound, foreign language influence.

Стаття надійшла до редакції 21.06.2017 р.

Прийнято до друку 23.06.2017 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глуховцева К. Д.

О. М. Холодъон (Київ)

УДК811.161.2'282.2

МОВНА КАРТИНА СВІТУ НОСІВ СХІДНОПОЛІСЬКИХ ГОВІРОК (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДІСЛІВНОЇ ЛЕКСИКИ)

Складником національної картини світу є діалектна картина світу, яка відтворює специфічне сприйняття навколишнього середовища діалектоносіями. Цей процес відбувається за принципом „шпилів”: відображають не світ загалом, а лише ті його частини, які для мовця (колективу мовців) є найважливішими, релевантними [Почепцов 1990: 111]. Вивчення мовної картини світу спирається на аналіз лексики, зокрема лексико-семантичних груп (ЛСГ). Попри системне вивчення ЛСГ у різних діалектах (напр., праці про лексику сільського господарства (Й. Дзендзелівський, П. Гриценко), тваринництва (В. Куриленко), пастухування (Т. Ястремська), харчування (Є. Турчин), будівництва (Л. Дорошенко), рослинний світ (І. Сабадош, Л. Москаленко, А. Скорофатова, М. Поістогова, М. Ткачук, Т. Кукса), сімейні обряди